

A Fekete Sas titkos története

Grabarits István

KÖZÉPKORI ADATOK

- Az első magyar szabad királyi város az ország egyik jelentős központja. Egészségügyéről nem maradt fenn adat.
- Szent István király hívja be és telepíti le a betegek ápolásával és gyógyításával is foglalkozó johannita szerzeteseket. II. Bélától kórházat kapnak a Palota város Sziget nevezetű helyén.

- III. Béla Fehérvárott nagy országos kórház felállítását tervezte.
- A johanniták nagy gondot fordítottak az ásványvizekre, fürdőkre. Az ő gondoskodásuk alatt állt a mohai forrás, az egykori pogány áldókut, Csabafő vize Csóron, a csurgói és a bodajki források.
- Feltételezzük, hogy a kor szokásának megfelelően gyógyszerrel is ellátták betegeiket.

A török kiűzése után

- A török hódoltság alatt nyomtalanul eltűnik a csodálatos középkori város.
- 1688. május 19-én szabadul fel a török uralom alól.
- 1688-ban négy házösszeírási jegyzék készül, ezek bizonyítják, hogy már ekkor volt gyógyszerháza a városnak, első ismert gyógyszerésze Sartory János volt, Pápáról. Sartory neve 1712-ig többször előfordul a városi jegyzőkönyvben.

1701-től más gyógyszerészek nevével is találkozunk:

1701: Seitz János,

1706: Mallath Ferencz Simon,

1717: Grimbtner József házat vesz,

1720 január 19.: Grimbtner özvegyétől Beseneckher Sebestyén belső tanácsstag gyógyszerész veszi meg a házat.

1720 június 4.: Puell János Mihály,

1733 február 7.: Meller János és neje,

A jezsuiták tulajdonában

1746: Preidl Ferenc festőé a patikaház.

A jezsuiták 1744-ben kezdték építeni a rendházat. a patikát (felszerelés és gyógyszerek) az özvegy halála után a jezsuita rend vásárolja meg 1745-ben, 1200,- Ft.-ért. A gyógyszertár bekerül a rendházba.

Az első bútor

- 1746-47-ben itt működött Codelli József asztalos fráter, a kőszegi bútor készítője. Az ő munkája az **első bútor** és a hozzá tartozó **fatégelyek**.
- A bútor töredéke, mint raktári állványzat 1971-ig volt használatban. Restaurálás után derült ki az eredete, ma a patikamúzeum folyosószerű helyiségében áll. Feltételezzük, hogy a rendházban ez volt az első patikabútor.

Magyarországon az egyetlen fennmaradt magas, fiókos bútor.

Az első bútor ma

Az első bútor részlete

- A felső magas párkányzatig érő fióksor/fiókfal a XVII. században kedvelt megoldás volt. Európában is párját ritkítja a mi bútortöredékünk. Vöröskő várában, a barcelónai múzeumban (Masnou) és Franciaországban találunk párját.

Magas
fiókos
szekrénysor:
Vöröskő
vára

Magasfiókos
szekrénysor
Masnou,
(Barcelona)

Jezsuita patikusok Fehérváron

- Jezsuita patikusok:
- 1746-47: **Maschner Jakab** gyógyszerész és betegápoló,
Maschner 1744-ben lépett a rendbe,
Trencsényben gyógyszerésztanuló.
1746-1747: Székesfehérvár,
1748-1751: Nagyszombat,
1752: Nagyvárad. † 1752.febr. 17.

Jezsuita patikusok Fehérvárott

1748-1773: **Hill Mátyás** gyógyszerész és betegápoló.

Hill, Hyll 1746-től novicius Bécsben,

1748-1773: Székesfehérvár, gyógyszerész és betegápoló. A gyógyszertárt tovább vezette az eladásáig.

A jezsuiták tulajdonában

A fehérvári származású Vánossy Antal provinciális (tartományfőnök) nagy gondot fordított a patika berendezésére és felszerelésére. A jelenlegi bútorzat 1749-1758 között készült el, Baumgartner Bernát jezsuita fafaragó asztalos munkája. 1756-ban a patikát a rendház utcai helyiségébe költöztették át, az utcáról bejáratot nyitottak.

A második bútorzat

Bútor részek

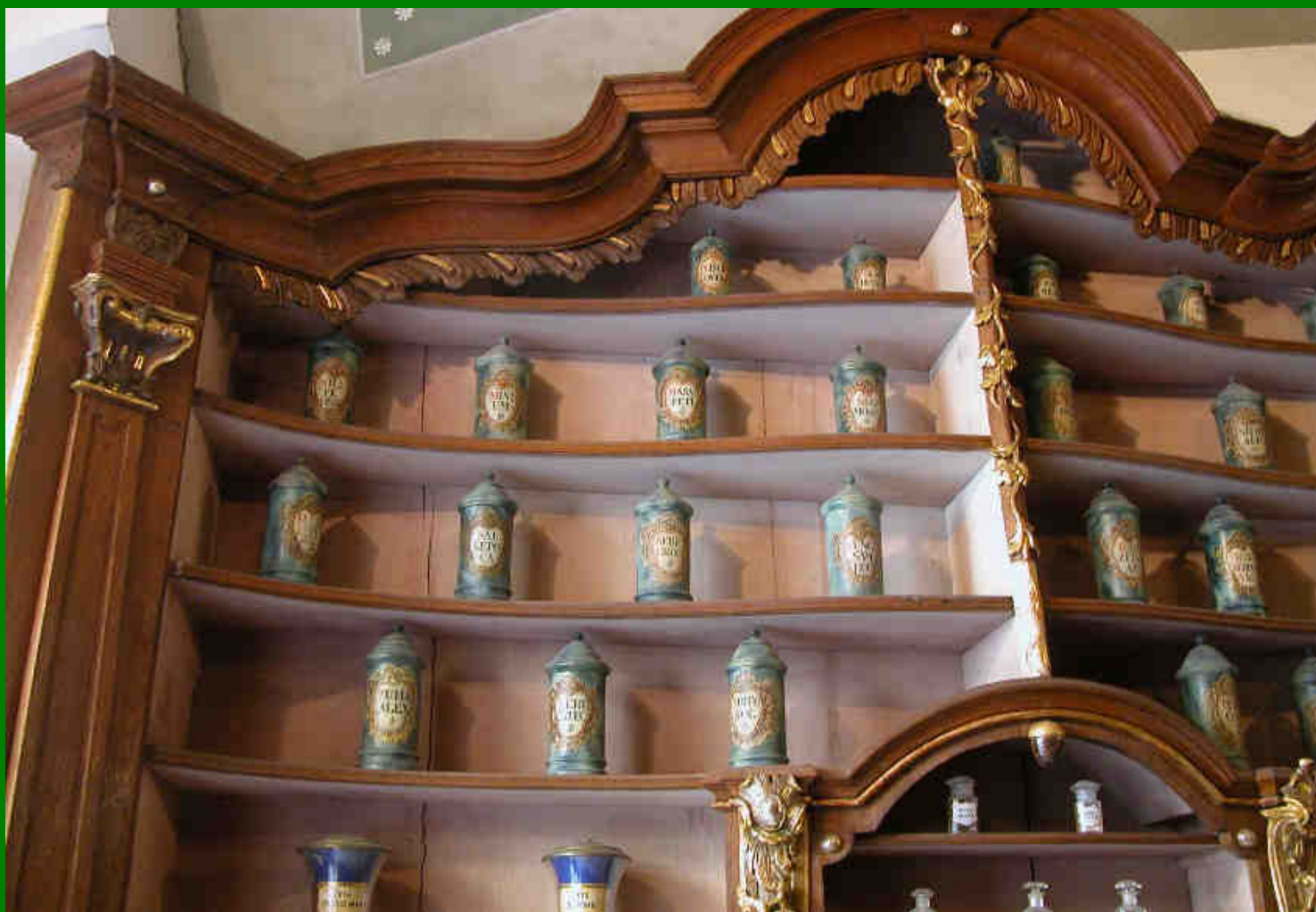
A jezsuiták tulajdonában

**A jezsuita korszakból fennmaradt
eszközök:**

több mint másfélszáz **fatégely**, továbbá
I.H.S. monogramos fatetős **porüveg**, és
hasábalakú **folyadéküveg**.

Jezsuita fatégelyek

Átfestett fatégelyek

Fatetős porüvegek és folyadéküveg

Fatetős porüvegek

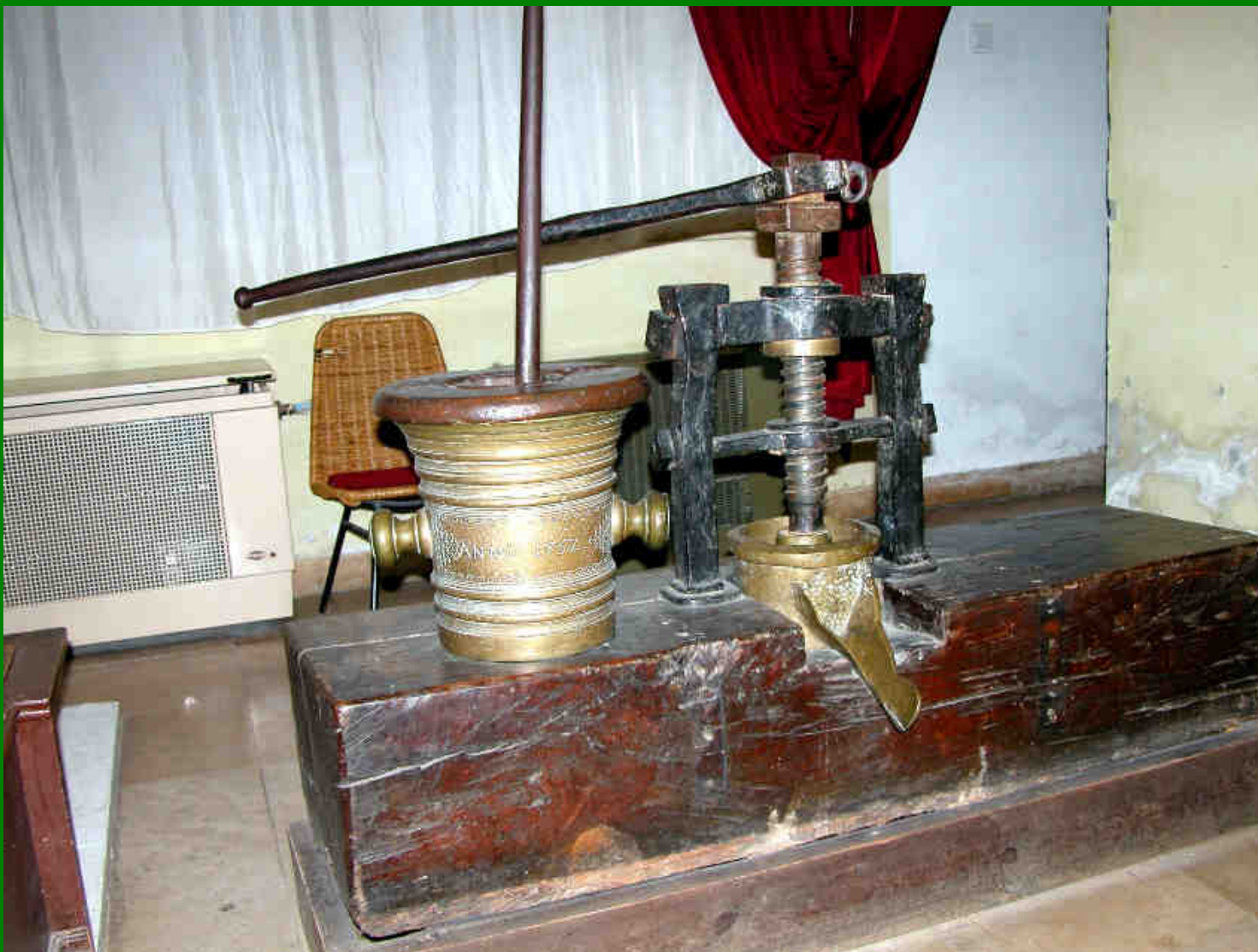

Jezsuita kori eszközök

- Sárgarézből készült nagy mozsár: felirata „Apothecae S. J. Alba Regalensis Anno 1752”.

XVIII. századi olajprés

A rend feloszlatása után

- 1773-ban a jezsuita rend feloszlatását Mária Terézia kihirdette Mo-on. A vagyon állami tulajdonba került, a patikát árverés folytán Valter Ferenc pozsonyi gyógyszerész vette meg 1774 november 15-én, addig Hill Mátyás üzemeltette. Az árveréshez készített leltár fennmaradt.

A jezsuita leltár

- A felleltározott gyógyszerek jegyzékét két nap multával átírták a Pozsonyi Taxa gyógyszereinek sorrendjére, és igazolták, hogy annak minőségi követelményeinek minden megfelel. A gyógyszerek árát a bécsi árszabás alapján számolták. A leltár 45 fóliáns oldal terjedelmű. A fém edényeket és eszközöket – ezüst, velencei réz, vas, ón, réz – súlyuk és darabszámuk alapján, a fém egységárának megadásával árazták.

A jezsuita leltár

- Az instrumenta fejezet 518 db. officinai-, 166 db. raktári ón-, 35 db. kenőcsös-, 300 üvegedényt, 136 db. zsákot, 70 db. ládát tartalmaz.
- Az eszközeleltárban 26 db velencei-rézből készült mozsarat, mérleget, főzőüstöt és olajprést, 10 db közönséges rézből való főzőedényt, üstöt és flastromprést, 5 db ezüst tégelyt és poharat, üveg és kőmozsarakat találunk.

A jezsuita leltár

- 14 Ft,-ra értékelték a patika könyveit:
- bécsi- és augsburgi gyógyszerkönyv,
- Bécsi- és Pozsonyi árszabás,
- Mathiolus és Tabernae Montanus herbariuma,
- Schroeder és Minsicht kézikönyve.

A jezsuita leltár és más gyógyszerkincs

A patika gyógyszerkincse:	Szfvár	Kőszeg	Össz. magyar
Növényi alapanyag:	441	121	703
Állati alapanyag:	48	32	92
Ásványi, kémiai anyag:	42	39	88
Feldolgozott anyag, galenikum:	368	406	833
Összetett gyógyszer:	428	531	1007
Összesen:	1327 +1 ismeretlen	1129+1 ismeretlen	2723+10 ismeretlen

A jezsuita leltár

- A megfelelő számú alapanyaghoz képest kevés a feldolgozott termék és az összetett gyógyszer.
- Százalékos összehasonlításban az egyes csoportok megegyeznek a korabeli nyomtatott források adataival. 200-al több gyógyszer volt mint Kőszegen (1130).

A leltár gyógyszerkincséről

- **Növényi gyógyszerek:** hazai, exotikum (aloe, kardamomum, teve káka, tömjén, sárkányvér, mirrha, jujubák, ördög szar, guajakfa, csillagánizs, fahéj, babér, mandragora, szerecsendió, perubalzsam, terpentín, pisztácia, ricinus, szantálfa, szasszafras, elefánt tetű, szasszaparilla, kígyófa, Szent Ignác bab, sztrichninfá, benzoe, stórax, ipekakuana, vanília.

A leltár gyógyszerkincséről

- **Állati eredetű szerek:** ámbra, száraz béka, bakvér, kőrishogár, korál, ponty-epe, bezoár, igazgyöngy, moschus, múmia, szépia, rókatüdő, kígyó levetett bőre, nyúl bokacsont, zibet. Eb-, hód-, macska-, ló-, ember-, nyúl-, kígyó-, borz-, medve-, róka-, viperaháj.
- **Ásványi anyagok:** timsó, arzénérc, aszfalt, örményföld, cinóber, hegyi kristály, zafirkő, talcum, petróleum, borostyánkő, aranypor.

A leltár gyógyszerkincséről

- A korabeli gyógyszerformák (galenikum, összetett gyógyszer) jól képviselve vannak: magisteriumok, spirituszok, tinktúrák, balzsamok, olajok, ecetek, desztillált vizek, elixírek, eszenciák, extraktumok, preparatumok, szuccusok, konditák, konservák, olajos cukrok, elektuáriumok, flastromok, morsulák, pilulák, lekvárok, porok, füstölők, rotulák, szirupok, teakeverékek, trochiscusok, kenőcsök.

Polgári tulajdonban

- Valter Ferenc 1774-1798 (vizsga: 1776): kiköltözés a rendházból, jogok kiváltságok maradnak,
- „Fekete Sas” név, ónmázás fajanszedények, vörösmárvány bejárat és kirakat.
- Második patika nyitási próbálkozások.
- Höfflich Imre 1798-1811: Valter mostohafia.

Polgári tulajdonban

- Ónmázás tatai fajanszedények, fekete sas dísszel

Polgári tulajdonban

- 1811- Braun Ferenc: táraasztal csere, a bűtor befestése (1811), kékszínű fémbetétes üvegtégelyek.
- ?-? Braun József: reáljog megszerzése 1856, a bűtor második átfestése.
- ?-1903 Eisenbarth Ágoston: patika órája.

Polgári tulajdonban

- Braun Ferenc: patkóalakú táraasztal.

Polgári tulajdonban

- Braun Ferenc: kékszínű fémbetétes üvegedények

Polgári tulajdonban

- 1903-1931, Lukáts Lajos: 1906 bútorzat átfestése, boltíves kapubejárat befalazása.
- 1931-1950 július 28, Lukáts Béla: korszerűsítés, háborús tűzvész, műemlékké nyilvánítás 1949.
- 1950-1971, F.M. Gyógyszertári Központ: a megye legnagyobb forgalmú gyógyszertára, állandó ügyelet.

Végleges utcai front

A befalazott bejárat belülről

Patikamúzeum

- 1975, május 21. Az MGYT Gyógyszerésztörténeti Szakosztálya vezetőségi ülést tartott a Múzeumban.
- 1975. május 22. Ünnepi tudományos előadóülés. Előadók: Antall József, Duka Zólyomi Norbert, Blázy Árpád, Kovács Péter, Szabó Lóránt.
- A Patikamúzeumot megnyitotta Mojzer Miklós művészettörténész.